

ОЦІНКА МЕДІАСЕРЕДОВИЩА ЗАКЛАДУ ОСВІТИ ЯК ПОЧАТОК ДОРОЖНЬОЇ КАРТИ З РОЗВИТКУ МЕДІАГРАМОТНОСТІ

А Обґрунтовано застосування критеріїв оцінки медіасередовища освітнього закладу – медіаландшафт, адміністрування щодо медіаосвіти, медіакультура освітян. Розроблено систему індикаторів, за якими можна кількісно оцінити розвиток медіасередовища закладу освіти та розробити дорожню карту ефективного впровадження медіаосвіти у діяльність закладу освіти.

Ключові слова: медіаосвіта; медіасередовище; кількісні критерії оцінки впровадження медіаосвіти

Постановка проблеми. В Україні, як і всьому світі медіаосвіта активно впроваджується на всіх рівнях, бо це критично важливо для розвитку суспільства. Критичне мислення і вміння працювати з інформацією – найважливіші якості сучасної людини. Ризики, пов'язані з недоліком медіаграмотності громадян обов'язково проявлять себе в різного роду негативних явищах. Для суспільства – це загроза демократії: дезінформація, маніпуляції фактами, нав'язлива пропаганда. На рівні окремої людини – це стрес, психологічні залежності, булінг (від англ. *bullying* – залякування, цькування, задирання) тощо. В економіці – непродуктивні бізнес-рішення, недоброчесна реклама, відставання від глобальних трендів. В Україні, як і в усіх пострадянських країнах, ці проблеми дуже актуальні. Тому всі зусилля, спрямовані у сферу медіаосвіти, матимуть суттєвий результат для розвитку і суспільного прогресу країни. Отже, медіаосвіту треба вважати фундаментальним складником політичної освіти загалом.

Чітке розуміння інформаційних загроз важливо для всіх країн. За короткий термін ми опинилися свідками багатьох впливів на геополітичні процеси. Зокрема, BREXIT, виборча кампанія Дональда Трампа, проблеми з радикальними політичними рухами в Європі тощо. Масивні атаки проросійської пропаганди та інформаційний вплив на виборчі процеси вже відмітили низка країн, зростає кількість кібератак на Європейські урядові організації.

У документах, затверджених Євросоюзом та ООН, наголошується, що медіаграмотність є базовим елементом політики в сфері споживання інформації, основою обізнаності в питаннях прав людини, необхідною умовою залучення громадян до участі в демократичному житті, дієвим фактором міжкультурного діалогу.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. В Україні одним із головних інструментів впровадження медіаграмотності є Концепція впровадження медіаосвіти, що була схвалена постановою Президії Національної академії педагогічних наук України в травні 2010

року (нова редакція – у квітні 2016 року [3]). Концепція базується на вивченні медіакультури населення України та міжнародному досвіді організації медіаосвіти. Головні завдання документу полягають у сприянні формуванню медіаімунітету особистості, рефлексії та критичного мислення, здатності до медіаторчості.

За вимогами Концепції медіаосвіта в Україні повинна стати фундаментом гуманітарної безпеки держави, розвитку й консолідації громадянського суспільства, протидії зовнішній інформаційній агресії, всебічно підготувати молодь до безпечної та ефективної взаємодії із сучасною системою медіа, формувати медіакультуру громадян відповідно до їхніх вікових, індивідуальних та інших особливостей.

У 2018–2019 роках, із початком масового впровадження освітньої реформи Нової української школи (НУШ), інформаційна та медіаграмотність – одні з ключових компетенцій учня.

Медіаосвіта дорослих в умовах реформування суспільно-економічного життя в Україні має істотне значення – вона допомагає людям підкріпити їх активну громадянську позицію, сприяє розумінню своїх громадянських прав та обов'язків.

Всесвітній економічний форум (The World Economic Forum) опублікував доповідь The Future of Jobs, у якій визначив уміння критично мислити в ТОП-10 компетенцій, які будуть найбільше цінуватися серед роботодавців у 2020 році.

Стрімкий розвиток інформаційного середовища настійно вимагає цілеспрямованої підготовки особистості до взаємодії з ним. Медіа потужно й суперечливо впливають на суспільство. Тому виникає гостра потреба в розвитку медіаграмотності, одним із головних завдань якої полягає в запобіганні вразливості людини до медіанасилля і медіаманіпуляцій, утечі від реальності в екранні та цифрові залежності.

Можна думати, що застереження щодо «брудної політики» та «маніпуляцій у ЗМІ» як негативних явищ притаманні саме пострадянським країнам, але це не

зовсім так. Провідні політологи та соціологи вважають, що держава та існуючі бюрократичні інститути в принципі схильні до імітації громадянської активності. Багато форм громадянської участі бюрократичними інституціями експлуатуються для видимості, «за звичкою», для каналізації протестної енергії, але не призводять до реального впливу громадян на політичні процеси. Аналіз цієї традиції заснував французький філософ Жан Бодріяр у своїй книзі «Симулякри і симуляція» [1]. На думку вченого, якщо не докладати спеціальних зусиль, механізми громадської участі та демократичні процедури будуть згортатися до формальних, позбавлених смислу «віртуальних» аналогів і продукування готових нескладних моделей взаємодії, що замінюють повноцінний діалог між людьми [там само].

Постановка завдань дослідження. Критерії оцінки медіасередовища розробляються на основі засадничих документів, що визначають медіаосвіту в Україні та моніторингу існуючих практик формування медіаграмотності, що вже складаються в освітніх закладах Полтавської області.

До основних засадничих документів відносимо: Концепцію впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція 2016 р.) [3]; Європейські критерії медіаграмотності [4]. Вказані документи, що розроблені на основі загальноновизнаних підходів у цій галузі є універсальними та містять положення, необхідні для проєктування показників та індикаторів медіаграмотності. Зокрема, Концепція впровадження медіаосвіти в Україні «базується на вивченні стану медіакультури населення України та міжнародному досвіді організації медіаосвіти. Основні положення Концепції відповідають завданням, сформульованим у Паризькій програмі-рекомендаціях з медіаосвіти ЮНЕСКО (від 22 червня 2007 р.), резолюції Європарламенту щодо медіаграмотності у світі цифрової інформації (від 16 грудня 2008 р.), Декларації ЮНЕСКО з медіаінформаційної грамотності (від 17 червня 2011 р.) та Паризькій декларації ЮНЕСКО з медіаінформаційної грамотності в цифрову епоху (від 28 травня 2014 р.)». Вона дає визначення основних понять, мети та завдань медіаосвіти, її напрямів і пріоритетів. У документі відзначається, що особистість у сучасному світі має бути медіакомпетентною, що значить «розуміння особистістю соціокультурного, економічного і політичного контексту функціонування медіа, засвідчує її здатність бути носієм і передавачем медіакультурних цінностей, смаків і стандартів, ефективно взаємодіяти з медіапростором, створювати нові елементи медіакультури сучасного суспільства, реалізувати активну громадянську позицію». І далі: «головною метою медіаосвіти є формування медіакультури особистості в середовищі значущих для неї спільнот (малих груп, родин, навчальних і виробничих колективів, місцевих громад та ін.)».

Як бачимо, критерії оцінки діяльності освітніх закладів у цьому напрямі мають співвідноситися з поняттям медіакультури особистості, її близького та широкого оточення.

Згідно з ідеологією та методологією, що закладені в Концепцію впровадження медіаосвіти в Україні, формування необхідної обізнаності, грамотності та компетентності здійснюється інтегровано, через різні форми та напрями педагогічної роботи, психологічного супроводу, громадську активність, заходи естетичного спрямування, сприяння розвитку креативності тощо. Тобто медіаосвіта не виділяється в окремий напрям, а має бути внутрішньо присутня в комплексі освітньої діяльності закладів освіти.

Це сучасний загальноприйнятий у галузі медіаосвіти підхід, так само як в Європейських критеріях медіаграмотності пропонується розрізнити два фундаментальних виміри медіаграмотності: індивідуальні компетентності та середовищні чинники.

«Індивідуальні компетентності (Individual competencies) – це здатність особи отримувати, використовувати, аналізувати, розуміти й створювати медіапродукцію. До складу індивідуальної медіакомпетентності входить широкий набір навичок, які дають змогу підвищити рівень обізнаності щодо інформаційного простору, здійснювати критичний аналіз, творчо розв'язувати проблеми, створювати новий зміст (контент) і спілкуватися, зокрема брати участь у громадському житті.

Середовищні чинники (Environmental factors) – це набір зовнішніх чинників, які визначаються різними контекстами життя і мають здатність впливати на індивідів. Для визначення медіаграмотності важливими є такі елементи середовища, що стосуються медіаосвіти, медіаполітики, культурного середовища, громадянських прав, ролі медіаіндустрії, стану розвитку громадянського суспільства тощо».

Європейські критерії медіаграмотності містять детально описану структуру показників медіаграмотності, рівнів їхньої представленості та розвитку, критерії оцінки за системою індикаторів.

Викладення основного матеріалу дослідження. Оскільки впровадження медіаосвіти в Україні проходить лише перші етапи, застосування європейських критеріїв до оцінки медіаграмотності в наших закладах освіти може показати дуже нерівномірні й невисокі показники. Однак цей підхід і його інструментарій можна покласти в основу проєктування власних критеріїв оцінки медіасередовища закладу освіти, що було й зроблено у цій статті.

Пропонується така структура критеріїв:

- медіаландшафт;
- адміністрування щодо медіаосвіти;
- медіакультура освітян.

Ці критерії відносяться до середовищних у термінах Європейських критеріїв дозволяють оцінити зовнішні умови, що складаються в закладі освіти щодо запровадження медіаосвіти та розвитку медіакомпетентності здобувачів освіти.

Представимо систему індикаторів, які відповідають кожному з визначених критеріїв, за якими можна ідентифікувати розвиток медіаграмотності в закладі освіти (табл.1):

Таблиця 1.

Система індикаторів, за якими можна ідентифікувати розвиток медіаграмотності в закладі освіти

№ з/п	Критерії	Зміст	Індикатори
1.	Медіаландшафт	1.1. Доступ до ІКТ і технічних засобів.	1.1.1. Доступ до швидкісного інтернету. 1.1.2. Кількість сучасних комп'ютеризованих робочих місць. 1.1.3. Наявність технічних засобів створення медіаконтенту. 1.1.4. Наявність витратних матеріалів для креативу та медіаторчості.
		1.2. Розвиток медіаіндустрії в регіоні.	1.2.1. Оцінка впливу та тиражності місцевих ЗМІ. 1.2.2. Можливість залучення професійних медійників до освітнього процесу.
2.	Адміністрування	2.1. Освітня політика в країні та регіоні.	2.1.1. Чи існують рекомендації щодо обов'язкової медіаосвіти в навчальних планах національного, регіонального або локального рівня? 2.1.2. Чи є спеціалізовані відділи в управлінській системі, присвячені медіаосвіті?
		2.2. Внутрішня освітня політика і практики закладу освіти.	2.2.1. Чи є медіаосвітні курси в навчальних планах? 2.2.2. Чи є спеціальні медіаосвітні гуртки? 2.2.3. Чи є заходи, що спрямовані на розвиток критичного мислення? 2.2.4. Чи є заходи, що спрямовані на розвиток громадянських компетентностей? 2.2.5. Чи є заходи щодо презентації дитячої творчості? 2.2.6. Чи є медіаосвітні акценти у виховній роботі, роботі з батьками? 2.2.7. Чи є медіаосвітні заходи в діяльності бібліотеки? 2.2.8. Чи є медіаосвітні заходи, програми підвищення комунікативних навичок у роботі шкільного психолога?
		2.3. Взаємодія з громадою.	2.3.1. Чи налагоджено контакт з громадою, чи відбуваються події та програми, які цьому сприяють?
		2.4. Проєктна діяльність.	2.4.1. Чи є школа розробником/учасником проєктів, пов'язаних з темою?
3.	Медіакультура педагогів	3.1. Професійна підготовка вчителів.	3.1.1. Чи є вчителі, що отримали спеціальні навички в рамках академічної підготовки? 3.1.2. Чи є можливості неформальної освіти, самоосвіти вчителів?
		3.2. Освітня активність.	3.2.1. Чи є в закладі освіти учасники спеціальних освітніх проєктів на національному або регіональному рівні, прямо пов'язаних зі шкільною медіаосвітою? 3.2.2. Чи є сертифіковані зовнішніми освітніми інституціями тренери, наставники з профільних напрямів – громадянська освіта, суспільний діалог, сучасний освітній простір, ІКТ, ТРВЗ тощо?

За цими індикаторами (тобто відповідаючи на кожен пункт позитивно чи негативно) можна провести самооцінку сформованості медіасередовища закладу освіти або ж сторонню експертизу відповідної діяльності.

За отриманими оцінками щодо кожного критерію можна встановити загальний рівень розвит-

ку медіасередовища закладу освіти та умови, що створюються для формування медіакомпетентності учнів. Більше того, можна намітити траєкторію та дорожню карту вдосконалення медіасередовища закладу освіти, що є дуже важливим у сучасних умовах.

Опитування директорів 50 шкіл Полтавської області за анкетою, що була сформована на основі таблиці змістовних показників оцінки медіасередовища, було проведено в березні-травні 2019 року.

За його результатами найвище оцінюється рівень медіакультури педагогів – 6,2 бали, друга позиція в адмініструванні закладом освіти – 5,8, остання – у розвитку медіаландшафту – 4,2.

Таким чином, можна стверджувати, що бажання впровадження медіаосвіти дещо випереджає його технічні та організаційні можливості. Однак усі школи досягають достатнього рівня умов для розвитку медіаграмотності учнів. Розгорнутий опис характеристик, що описують різні рівні медіасередовища закладу освіти, надано в *табл. 2*:

Таблиця 2.

Характеристики рівня розвитку медіасередовища освітнього закладу

Рівні	Характеристика рівня
Базовий	У закладі освіти слабка матеріально-технічна база для застосування та навчання медіатехнологій учнів. Відсутня систематична робота щодо впровадження медіаосвіти, немає розуміння її необхідності. Серед педагогів і менеджменту закладу освіти немає спеціально підготовлених і вмотивованих фахівців із медіаосвіти.
Середній	У закладі освіти створено достатню матеріально-технічну базу для застосування та навчання медіатехнологій учнів. Робота щодо впровадження медіаосвіти ведеться в певних окремих напрямках, є напрацювання, які можуть послужити «точкою росту» для медіаосвіти. Серед педагогів і менеджменту закладу освіти є окремі фахівці, що отримали певні рівні або тренінгові модулі з медіаосвіти.
Розвинутий	Є сильна і постійна стратегія запровадження медіаграмотності і практика її реалізації. Має місце активне і регулярне залучення всіх учасників освітнього процесу до подій, які значно розвивають медіаграмотність. Є стабільна співпраця між громадськими об'єднаннями й закладом освіти на підтримку медіаграмотності. Гарні освітні ресурси для медіаосвіти (технічні, організаційні, кадрові). Є успішні освітні кейси, навчальні програми, досвід проведення заходів. Є фахово підготовлені педагоги, що здатні інтегрувати медіаосвіту у викладання свого предмету.

Висновки. Медіаграмотність є важливою освітньою компетентністю сучасної людини, а впровадження медіаосвіти – актуальним напрямом модернізації освіти. Першим необхідним напрямом упровадження медіаосвіти може стати об'єктивна оцінка розвитку медіасередовища закладу освіти. У якості критеріїв оцінки медіасередовища закладу освіти пропонуємо три показника: медіаландшафт, адміністрування щодо

медіаосвіти, медіакультуру освітян. Розроблено також систему індикаторів, за якими можна кількісно оцінити розвиток медіасередовища закладу освіти та розробити дорожню карту його вдосконалення. За пілотними дослідженнями самооцінка медіасередовища шкіл, зроблена її керівниками, свідчить про високий рівень медіакультури педагогів, який може стати драйвером упровадження медіаосвіти в Україні.

Список використаних джерел

1. Бодрияр Жан. Симулякри і симуляція / пер. з фр. В. Ховхун. Київ : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2004. 230 с.
2. Збірник статей Сьомої міжнародної науково-методичної конференції: Сучасний простір медіаграмотності та перспективи його розвитку. Київ : Центр Вільної Преси, Академія української преси, 2019. 435 с.
3. Концепції впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція 2016 р.). URL : http://osvita.mediasapiens.ua/mediaprosvita/mediaosvita/kontseptsiya_vprovadzhennya_mediaosviti_v_ukraini_nova_redaktsiya/
4. Найдьонова Л. А. Навчально-методичний комплекс спецкурсу «Медіапсихологія: основи рефлексивного підходу»: для слухачів курсів підвищення кваліфікації за очно-дистанційною формою навчання та студентів освітньо-кваліфікаційного рівня «Магістр» за спеціальністю «Управління навчальними закладами». Київ : УМО НАПН України, 2011. 43 с.

References

1. Bodriyar, Zhan. (2004). *Symuliakry i symuliatziia*. Kyiv: Vyd-vo Solomii Pavlychko «Osnovy» [in Ukrainian].
2. Ivanov, V., & Volosheniuk, O. (Comp.). (2019). *Zbirnyk statei Somoi mizhnarodnoi naukovo-metodychnoi konferentsii: Suchasnyi prostir mediahramotnosti ta perspektyvy yoho rozvytku*. Kyiv : Tsentr Vilnoi Presy, Akademiia ukrainskoi presy [in Ukrainian].
3. *Kontseptsii vprovadzhennia mediaosvity v Ukraini* (nova redaktsiia 2016 r.). URL : http://osvita.mediasapiens.ua/mediaprosvita/mediaosvita/kontseptsiya_vprovadzhennya_mediaosviti_v_ukraini_nova_redaktsiya/ [in Ukrainian].
4. Naidonova, L. A. (2011). *Navchalno-metodychnyi kompleks spetskursu «Mediapsykholohiia: osnovy refleksyvnoho pidkhodu»: dlia slukhachiv kursiv pidvyshchennia kvalifikatsii za ochno-dystantsiinoiu formoiu navchannia ta studentiv osvithno-kvalifikatsiinoho rivnia «Mahistr» za spetsialnistiu «Upravlinnia navchalnymy zakladamy»*. Kyiv: UMO NAPN Ukrainy [in Ukrainian].

Дата надходження до редакції авторського оригіналу: 23.09.2019

Устименко Татьяна. Оценка медиасреды заведения образования как начало дорожной карты по развитию медиаграмотности.

А Обосновано применение критериев оценки медиасреды заведения образования – медиаландшафт, администрирование по медиаобразованию, медиакультура педагогов. Разработана система индикаторов, по которым можно количественно оценить развитие медиасреды заведения образования и разработать дорожную карту эффективного внедрения медиаобразования в деятельность заведения образования.

Ключевые слова: медиаобразование; медиасреда; количественные критерии оценки внедрения медиаобразования

Ustymenko Tetiana. Assessing the Mediaenvironment of an Educational Institution as the Start of a Roadmap for the Development of Media Literacy.

С The article substantiates the use of criteria for assessing the mediaenvironment of an educational institution – the medialandscape, managment for mediaeducation, mediaculture of teachers. A system of indicators has been developed by which it is possible to quantify the development of the mediaenvironment of an educational institution and to develop a roadmap for the effective implementation of mediaeducation in the activities of an educational institution.

Key words: media education; mediaenvironment; quantitative criteria for assessing the introduction of mediaeducation

Устименко Тетяна Анатоліївна, кандидат психологічних наук, доцент, професор кафедри менеджменту освіти Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти ім. М. В. Остроградського

E-mail: ustymenkoukr@gmail.com